

ФЕНОМЕНЪТ ЗЛО

22. Егоизмът и завистта -начало на всяко зло

Християнството винаги е казвало, че любовта към ближния би трябвало да определя човешкото общуване. Но тя не може да се изяви, ако не обичаме другите хора като себе си. На мнозина това изглежда много трудно, даже несправедливо. Но какво вършим тогава всеки ден? Отиваме някъде с приятел и ни се иска да получим по-голямо внимание от него. Винаги е така. Защо? Може би той е по-умен, по-надарен с чувство за хумор? Не е ли несправедливо това наше желание? Не е ли по-добре да дружим с интересни хора, отколкото да мислим постоянно за прославата си? Егоизмът не ни оставя време за реални преценки. Аз трябва да получа най-голямото внимание, защото съм „аз“, без други основания. Ако обичаме хората, ще гледаме толкова трезво на себе си, колкото на тях. Но примерите на егоизъм дори в един-единствен ден от нашия живот са трудно изчислими.

Пътуваме във влака с друг приятел. Отбиваме се във вагон-ресторанта и някой ни задига багажа. Радваме се, нашият багаж е бил по-малък. Мнението ни е съвсем различно, когато виним другите за егоизма им. „Винаги гледа да се изтъкне повече от мен...“, „Уж ми е приятел, а никога не ми съчувства...“ Трябва много да внимаваме, когато съдим тях, да не осъдим себе си. Не вършим ли същите неща? Наистина е трудно да сме еднакво справедливи към себе си и другите. Не го ли постигнем обаче, християнската ни вяра е под съмнение. Не можеш да обичаш Бога, без да обичаш хората.

Коренът на греха, семето на всяко нравствено зло е вътре в нас, в сърцето ни. Егоизмът се поражда от три основни мисли:

- Кой е като мен?
- Искам всичко да имам.
- Искам да живея за свое удоволствие.

Незнание и безчувственост

Себепревъзнасянето е всеобща болест. То не подминава нито умните, нито глупавите, нито красивите, нито грозните, нито царя, нито просяка. Има един предел, който ни е поставен от Бога и ни сочи нашето истинско положение в природата и нормалното ни положение в обществото. Всеки се поставя над този предел. Казваме: „Аз съм по-добър от другите дипломати...“, „Аз съм по-добър от другите архитекти...“, „Аз съм по-добър от другите майстори...“. Чуваме го на всяка крачка. „Ако животът ми не беше се развил по този начин, днес щях да съм генерал...“ (съответно - министър, режисьор, спортен шампион, милионер и т.н.). Но защо нашият живот се развива по определен начин? Този въпрос не си задаваме, но затова пък винаги се питаме: „Защо неговият живот върви така добре? Откъде-накъде?“. Не можем да отговорим на втория въпрос, щом не си задаваме първия; ала оттук започват толкова много тъмни мисли, много

злини: „Засенчва ме с нахалството си, иде ми да го убия!“, „Засега не мога да се справя с него, но ще му подлея вода...“

Искам всичко да е мое. А защо? Мога ли да спя на десет легла едновременно? Да ям петдесет пъти на ден? Не, но ще имам надмощие над другите, което ще задоволява егото ми. Егоистът не прави и една стъпка, без да има от това някаква полза. Душата му е погълната от вещите, парите, кариерата, стремежа към власт.

Когато живеем единствено за своя полза или свое удоволствие, земната чувственост и тялото потискат изцяло душата. Важно е удоволствието, получавано от чуждото преклонение, чувствените наслаждения. За Бога, за духовни неща, за съвест, за безкористен дълг не може да става дума. Колкото повече се отдаваме на наслажденията, толкова по-тесен става кръгът на нашата свобода. Понякога се сещаме за липсата на духовен живот, но я оправдаваме светкавично със своята разсеяност или голямата си заетост. А става въпрос за незнание и душевна безчувственост.

Завистта - ад приживе

Колкото и да се себепревъзнасяме, мисълта, че има хора, които ни превъзхождат със своите качества или са постигнали повече от нас, не ни оставя на спокойствие. Когато изпитваме завист към някого от тях, ние се тормозим постоянно и приживе попадаме в ада. Най-парадоксалното е, че завиждаме даже на онези, които са забогатели по нечестен път. А би трябвало да ги съжалияваме. Не означава ли това, че имаме неосъзната готовност да извършим същото, ако ни се отдаде възможност? Може би живеем прилично, не търпим някакво зло. Не е ли тогава невероятно, че скърбим, защото виждаме благополучието на другия? И върхът на целия този бяс - завистта към роднини и приятели... Колко често се среща и какви лицемерни усилия изисква тя от хората, за да я прикрият! Казано ни е да обичаме враговете си, а ние ненавиждаме онези, които ни обичат... Какво всъщност представляваме? Не ставаме ли подобия на демони?

Завистта разрушава човешкото общество, тя е погубвала цели народи, тъй като владетелите са завиждали на други владетели. Тя е майка на убийството. Каин убива брат си Авел от завист. Всъщност, трудно е да кажем къде е нейният предел. Завижда се и на високонравствени хора - не заради имотите им, а за уважението, с което се ползват в обществото. По пътя им се слагат примки, похулва се честта им. Но с тях ли само воюва завистникът или с Оня също, на когото служат? Много трудно е, разбира се, за себелюбеца да стигне до благодатното човешко състояние, когато умеем да се радваме на чуждото добро. Искат се големи усилия, изминава се дълъг път. Но колкото по-рано започне, толкова по-малко ще са греховете, тежачи на душата му. Апостол Павел ни съветва да се радваме заедно с радващите се и да плачем заедно с плачещите.

„Защо се помрачи лицето ти?“ - казва Бог на Каин. Трудът, талантът, успехите, богатството, почестите, добродетелите и дори щастливият семеен живот на другите хора - всичко това е предмет на мъка за завистника. Завистта наистина е мъка за

душата. Тя не ни позволява да се наслаждаваме на всичко, което имаме, защото ни гризе желанието да получим и онова, което има някой друг.

Нашето истинско богатство

Земните дарове и духовните качества не се раздават поравно. Важното е да изпълняваш своето предназначение, да умножаваш дадения ти талант и да се трудиш според силите си. Ако не можем да се разпореждаме с по-малкото, което сме получили, защо трябва да завиждаме на оня, комуто е дадено повече? Искаме да разрушим чуждия покой, чуждата чест, чуждото имущество. С какво право? Та нали човекът, на когото толкова завиждаме, не ни е сторил нищо лошо? Той има повече неща от нас, но не отнема нашите. Да, но не заслужава мястото, което заема? По-добре е в такъв случай да го съжалим - рано или късно ще има неприятности.

Завистта е страшна болест, тя е донесла много сълзи, беди, разрушения и наистина е в основата на всяко зло.

Какво остава от земната слава, земното богатство, земната красота?

Нищо...

Нашето истинско богатство са вярата в Бога и плодовете от добрите ни дела, с които ще застанем някога пред Него - нашия небесен Баща.

Лицето на големия завистник е винаги намръщено, тъжно, недоволено, то сякаш носи печата на Каин. Естествено, той забравя нещо просто: колкото е по-висока длъжността ти, колкото са по-големи имотите и предприятията ти, толкова по-силни са тревогите ти, по-дълго е безсънието. Всичко може да се изгуби за минута, затова го пазиш с огромно напрежение и скъпоструващи усилия. Съществуват мъдри хора, които не искат такъв живот, не се стремят към него. Те се задоволяват с по-малко, но имат всеки ден своите часове на семейна радост и приятелска топлина, гледат на света с широко отворени очи.

Не е нужно да си богат, за да откриеш колко съвършено всемъдрият Бог е създал този свят!

23. Лицата на злото

Съществува съпротива срещу Божиите действия. В света се проявява тъмна, разрушителна сила, която привидно изглежда, че не е обхваната от Божия промислителен план. Тя не се управлява от Бога, нито желае да бъде закриляна от Него. Въпреки това тя е включена в Божия план, макар и по особен начин.

Ще представим в кратка форма някои от основните възгледи относно произхода, същността, проявите и целта на злото.

Дуализъм

В областта на религията дуализмът се среща в различни форми. Повечето народи го познават в неговата примитивна форма: съдбата на човека е подчинена на добри или зли сили (така мислят индианците). Същите сили приемат конкретни образи на добри и зли демони у келтите и славяните. Борбата между добрите сили на реда и злите сили на хаоса заема важно място и във вавилонската космогония. В персийската религия дуализмът се разкрива в най-радикалния си вид. За пръв учител на персийския дуализъм се смята Заратустра (Зороастър). Според неговото учение съществуват две вечни върховни божества - добро и зло, които определят съдбата на човека. Но хората също участват в това дело - надарените с предвидливост избират доброто, а останалите - злото.

От космологично и етично гледище дуалистичната система на Заратустра не притежава научна ценност и не допринася за изясняване същността на злото. Не е съществена и от религиозна позиция. Интересът към това учение се свързва с възможността на хората да припишат лошите си действия на злия бог, като по този начин се освободят от отговорност.

Манихейство

През III век възниква ново религиозно-философско учение, наречено манихейство. Мани (216-276) - неговият основател, учи за две противоположни едно на друго начала. Те имат различни наименования: Бог и материя, Бог и творец на света, дърво на живота и дърво на света. Макар да е сродно на персизма, манихейството въвежда нови елементи в дуализма, които по-късно се предават в богомилството.

Богомилство

Богомилите смятат духа и материята за противоположни и несъвместими субстанции. Те вярват, че човешката физическа природа и светът са дело на сатаната, а душата е Божие творение. При сътворяването на човека (от земя и дух) се осъществило първото сътрудничество между Бога и сатаната.

Възгледът на Конрад Лоренц

Сериозен опит за вникване в същността на злото извършва естествоизпитателят Конрад Лоренц през XX век. Като изследва феномена зло, той се запитва: защо животните от един вид или род воюват помежду си и защо хората правят същото? Чрез сравнително изследване на поведението на животните ученият се опитва да разбере нещо за човека и по този начин да предотврати опасностите, които поражда човешката агресивност. Защото именно тя, агресивността, според него, е главното зло. К. Лоренц вижда в агресията на животните към себеподобните си отрицателна функция на един добър инстинкт за самосъхранение и родосъхранение. Ако агресивността се направлява умело, тя поражда в много случаи дружба между животните. К. Лоренц открива у хората аналогично морално поведение. То може да се изрази в действия, задържащи агресията против представителите от същия род.

Въз основа на резултатите от биологичните си изследвания К. Лоренц представя естествена картина за развитието на човешката агресивност. Ако бъде използвана, би могла да помогне на хората разумно да направляват социалния си живот. Според него човекът не е зъл по природа, но и не е достатъчно добър, за да създаде добро общество от благородни членове.

Естествено, биологичните корени на животните и човека са еднакви, но човекът е много повече от животно. Дефиницията за добро и зло като родозапазващи начала е незадоволителна и ни внушава мисълта, че добро е това, което е полезно за човека.

Арно Плак - злото е агресия

След природоизследователите философът Арно Плак се заема с научно изследване на въпроса за злото. Според него злото също се корени в човешката агресивност, в жаждата за власт и господство. Той препоръчва да се вдигнат моралните ограничения на всички радости в живота. Хората не трябва да бъдат принуждавани да вършат добро. Философът А. Плак схваща обаче агресивността на човека не като вроден нагон, както мисли К. Лоренц, а като последица от потискането на естествените наклонности от господстващия морал. Затова при един нов морал човекът трябва да почувства действителността на своите инстинкти и да потвърди сродството си с животните. Накрая една нова етика трябва да помогне на човека да се помири сам със себе си.

Естествено двете концепции не могат да обяснят същността на злото и не разкриват неговото истинско лице. Поради това ние ще търсим същественото там, където научните тълкувания не намират нещо повече.

Християнското разбиране

Библията съдържа прецизна представа и задълбочено учение за злото. Тя говори за злото като за персонална сила, намираща се извън човека.

В Берлин на един паметник е изобразена борбата между медицината и болестта чрез човек и дракон. Скулптурата разказва много повече, отколкото е възнамерявал ваятелят. От дракона - прастар символ на злото, човек не може да се освободи със собствени сили. Тази истина е изложена ясно в Библията. Според нея злото е много по-силно от човека. Не инстинктите и нагоните ни преграждат пътя към доброто.

Бог не е сътворил зло у човека и то не се корени у него. Свещеното Писание говори за сатаната, за неговата трансформация от светъл ангел от висш ранг в опасен противник на Бога и човека.

Едва ли същността на злото може да бъде разбрана чрез разсъждения за сатаната. Тук е необходимо да приложим познанието си и за Бога като господар на света и за Неговия промислителен план, както и за неспособността на човека да познае тази тъмна сила. Злото е противоположност на Бога, сила, която действа в света против всички негови процеси. Има се предвид противоположност, която създава заплаха,

страдания и смърт и която човекът не може нито да приеме, нито да познае, защото надхвърля познавателните му способности. Неспособността на човека да прозре същността на нещата, както и първопричината им, се сблъсква с неспособността му да се примири с това, че е невъзможно да ги познае. В това също има зло, то извира от тези две неспособности, събрани заедно, и е сила, която пречи на човека да се преживява като достойно същество - вместо това го заставя да се бори винаги срещу някого или нещо.

Следователно сатаната, който е противник на Бога и хората, е персонално отражение на това зло у човека.

Една от тези човешки неспособности е незнанието. Не може човек да извършва добро, ако не знае в какво се състои то. И обратното, почти никой не греша и не извършва зло съзнателно. Който извършва зло, е жертва на незнание и заблуда. Имаме предвид истинското духовно знание, а не просто някакво знание.

Понятието зло не може да бъде дефинирано точно. Въпреки това то е морален феномен, който присъства в реда на света и има своя същност, смисъл и цели.

Злото прониква в целия ред на света и го руши, но създаденият от Бога светолен ред е неунищожим. Според Блажени Августин Бог е сътворил всички същества, не само тези, които извършват добро, но и тези, които грешат. Не ги е създал обаче за да грешат, а за да украсяват света, независимо дали грешат или не. Означава ли това, че и в двата случая човекът украсява вселената и злото се интегрира в света? Сам по себе си глупакът е неприятен, но когато извършва своето дело, той се вражда с него в реда на света. В този свят си намират своето място борбата на петлите, делото на проститутките и войните. И както в поезията и литературата красотата на речта изпъква в противоположност на варваризма и лошия език, така и от противоположността се оформя красотата на всички неща. Светът, човекът и историята са красиви, затова злото е предназначено да бъде елемент на красивото и да му служи. Но когато говорим за злото като елемент на красивото, имаме предвид злото, което Иисус Христос победил и превърнал в добро.

Това е твърде оптимистичен възглед, който не само не позволява на човека да унива и се отчайва, но го окуражава да извлича полза от всички злини, които го сполетяват. В този смисъл са прави думите на св. апостол Павел, който пише: „Всичко съдейства за добро на онези, които обичат Бога“.

24. Тайната на злото

Ако продължаваме да изследваме същността на злото, ще трябва да изберем за тази цел определена мярка.

И все пак: що е зло и по какъв начин то се изявява в нашия живот? Поставяйки така въпроса, ние разбираме, че е необходимо да изследваме злото и от психологична гледна точка да констатираме една психологическа даденост - как се схваща злото от субективното ни чувство.

Злото застрашава

Според чувството ни зло е това, което ни застрашава. То може да произлиза от нас или да идва отвън. Например когато на човека се отнема нещо любимо или желано, той се сблъсква с една от формите на злото. В неприятното преживяване на собственото ни безсилие да задържим желания обект на удоволствието ние придобиваме първия опит за зло. (На кърмачето се отнема майчината гръд. Според неговото чувство това е лошо.) Това е твърде ранен, неосъзнат сблъсък със злото.

Постепенно човекът разширява своя житейски опит. Малкото дете се удря в масата или се опарва на горещата печка. Тези инциденти му подсказват, че е заобиколено от „лоши“ предмети, които му причиняват болка и ограничават свободата на неговите движения. Названите неща са зли за детето, то така и ги нарича - лоша маса, лоша печка и т.н. Постепенно детето си внушава, че за него е лошо всичко, което му причинява болка и го ограничава.

Освен по този начин, ние изпитваме усещане за среща със злото и когато друг човек причинява болка на трето лице, на което съчувстваме.

Злото причинява болка

Както вече казахме, зло е и това, което, макар да произлиза от нас, причинява болка както на други хора, така и на нас. Не можем да приемем тезата, че злото, което причиняваме на другите, не ни създава болка, а обратно, доставя ни само удоволствие. Всъщност всяко зло, което причиняваме на другите, често поражда страдание у нас. Дори когато е отмъщение и това ни изглежда приятно, не можем да избягаме от факта, че е болка и зло. Поради двойствеността на нашите чувства ние се опитваме да си внушим, че не вършим зло. Мъчим се да потиснем болезненото си усещане, когато причиняваме болка на друг, и много пъти това ни се удава. Обикновено прехвърляме вината върху другите, когато им причиняваме зло, стараем се да убедим себе си, че те са по-лошите, но ни боли винаги и нас самите.

Ще се опитаме да изясним практическите проявления на злото. То произлиза от недоволството на човека от собствената му ограниченост. Появява се, защото човек не може да се примири със своята преходност и ограниченото си познание, бунтува се срещу безкрайността на Бога и всезнанието Му и желае да наложи себе си над Него.

Прояви на злото

Проявленията на злото придобиват значение в две посоки от живота на човека.

1. Злото се актуализира във всяка конфликтна ситуация, в която се оказва човекът. То се заражда в тези сблъсъци, породени от необходимостта човекът да се изправя винаги със своята ограниченост срещу някой друг, стремейки се да отнеме мястото му, към което се домогва. В това се изразява злото, присъщо на ограничения човек, на неговия живот, който не може да се промени в този свят.

2. Човек не може да понесе неспособността си да познае нещата като добри и зли. Както знаем, злото притежава фаталното качество да става толкова по-зло, колкото по-малко се понася от човека. И тъй като не търпи ограниченото си познание, човекът ражда зло. И то става още по-зло, тъй като остава непознаваемо за човека и той все по-малко понася това. Развитието на злото може да се проследи психологически в индивидуалните действия на хората.

Човек не може да понася злото такова, каквото е. Затова се опитва да го проектира преобразено на по-далечно разстояние от себе си върху несъществени външни предмети или явления. По този начин може да каже, когато се наложи, че злото е там по-далече и изглежда така, както е проектирано. Ако се запитаме по каква причина човек е неспособен да понася злото такова, каквото е, и защо го проектира навън и го заменя с друго нещо, не ще можем да отговорим ясно. Наистина в отделни случаи е възможно да посочим някои психологически причини за тази проява. Можем само да приемем за най-важна причина непоносимостта, която човек изпитва към своята ограниченост и към присъствието на злото.

От друга страна, човек не може да живее без злото. Психологически е установено, че му е трудно както да живее със злото, така и да живее без него. Човекът се нуждае от злото. Това е установено от психологията в индивидуалната човешка дейност.

Тъй като човек не може да се примири със злото такова, каквото е, но не може и да се освободи от него, той се старее да го трансформира, да го преобрази в такава форма, в каквата най-лесно може да го понася. Естествено, може да постигне това само когато непрекъснато върши зло. И така, за да може да изтърпява колкото е възможно по-малко зло, човек трябва да върши много повече зло. Съществува психологическа тенденция сред нас да скриваме злото зад най-безобидни и елементарни форми. Целта е да се забрави истинското зло, което вършим, като се надяваме, че ние и нашите близки ще повярваме в това. Уви, тази надежда не се изпълнява никога.

Очертаната тенденция е продължение на описаната по-горе слабост (неспособност) на човека да се примири с ограничените си познавателни възможности. Преди да се убеди, че не знае нещо или не може да познае дали е добро или зло, той дълго време се занимава с него. Накрая това нещо придобива недвусмислен характер на зло. Тогава вече той го приема като зло. По този начин се актуализира първопричината, за която се говори в разказа за грехопадението на Адам и Ева.

Колкото по-малко човек знае за истинското зло и го понася, толкова повече извършва зли действия, които заместват истинското зло. По този начин ние рационализираме чувството си за зло и скриваме истинското зло зад заместващи го зли действия, опитвайки се да измамим себе си и другите.

И така, установяваме, че действията на човека в областта на злото са свързани с определени психологически фактори.

1. Те са подчинени на една тенденция да се скрива истинското непознаваемо зло, което за човека е непоносимо именно заради непознаваемостта му, зад зли дела, които той постоянно извършва в замяна. По този начин човек отново и отново се самоизмамва.

2. Когато човек скрива истинското зло зад други, произведени от него по-малки злини, той избягва конфронтацията с истинското зло. И от това очаква дори добро, но получава неговата противоположност.

3. Ако в хода на своите старания човек все пак започне да опознава злото, у него расте и тенденцията да се приписва то на други, да се внушава на хората, че те са виновни за злото, което ние причиняваме.

Този процес, дълбоко вкоренен в психиката на човека, не е неразрешим. С търпение и изостряне на нравственото чувство ние можем да отстраним злите явления и факти, чрез които истинското зло се прогонва от съзнанието ни, както и прехвърлянето на вината върху другите. Тази много висока задача може да се осъществи чрез сътрудничество между теологията, психологията и психотерапията.

25. Виновен ли е Бог за злото?

Още от началото на своята история хората преживяват неимоверни физически и морални страдания, причинени от злото. И никой не може да се избави от злото, нито да се примири с него въпреки опитите да се легализира неговото присъствие под различни заместителни форми. Тази загадка измъчва много религиозни хора, търсещи отговор на един съществен въпрос, който подлага на изпитание вярата им: как могат да съществуват съвместно Бог и зло в света, Божието творчество и разрушителните действия на злите? От Готфрид Лайбниц (1646-1716) насам този проблем се обсъжда често под наименованието теодицея, или може ли да бъде оправдан Бог за съществуването на толкова много злини сред хората?

Древната представа

За важността на този въпрос свидетелстват размислите на философи, страдалци и боготърсители. Тук ще приведем два текста, които илюстрират позицията на осъждащите Бога за съществуването на злото в света, както и християнската позиция. Във връзка с теодицеята предхристиянският философ Епикур (341-270 г. пр. Хр.) пише следното: „Ако Бог иска да унищожи злото, а не може, значи е безсилен. Ако може, но не иска да го унищожи, означава, че е завистлив и зъл. Ако пък нито иска, нито може да го унищожи - Той е зъл и безсилен - следователно не е Бог. А ако може и желае да премахне злото, тогава откъде произлиза то?“.

Непознаващите Бога

Много по-дръзка констатация във връзка с разрешаването на същия въпрос изказва В. Хамилтън (XX век): „Един Бог, Който не е отговорен за смъртта на шест милиона евреи в наше време, е чудовище“. Често непознаването на Божиите действия довежда до ожесточаване на хора, които са готови да поругаят Бога.

Смисълът на злото в Стария Завет

В Стария Завет, където не срещаме нито един текст, от който да проличава, че наред с Бога съществува и друг бог, с когото можем да свържем произхода и съществуването на злото в света, има текстове, които (ако бъдат четени извън библейския контекст)

сякаш говорят за връзка на Бога както с доброто, така и със злото. В книгата на пророк Исаия съществува подобен текст: „Аз създавам светлината и творя "тъмнината, правя мир и причинявам бедствие. Аз, Господ, върша всичко това". Често за човека е много по-лесно да мисли, че както доброто, така и злото идват от Бога и по този начин не се обезверява. Дори е склонен да приема злото като съдба. По-неясни са текстовете, в които се говори за връзката между Бога и моралното зло. -Аз ще ожесточа фараоновото сърце..." - това действие е свързано с излизането на евреите от Египет. „От Саул отстъпи Духът Господен, и зъл дух от Господа го мъчеше". Същият този дух внушава по-късно на Саул да убие Давид: „И хвърли Саул копието, като си помисли: ще прикова Давид в стената..." Тъй като не съществува друг Бог освен християнския, някои биха могли да си помислят, че всичко, което се случва в този свят, е от Бога: „Всичко е от Него, чрез Него и у Него". Какво означават думите от Него, чрез Него и у Него?

Какво трябва да мислим от гледище на познатата ни действителност за злото във връзка с Божия промисъл, Божието управление и Божието всемогъщество? И като чуждо явление в света злото не може да бъде видяно и разбрано извън обсега на Божиите действия. Към тази мисъл ще добавим някои бележки.

Бог, злото и редът в света

Въпросът за злото може да се разглежда смислено, когато говорим за световен процес под управлението на Бога. Именно в този процес изпъква едно чуждо тяло, което поставя под въпрос добротата на Бога или на творението, или на Твореца и творението. Тук проблемът за теодицеята се очертава приблизително така: Ако Бог е добър и всемогъщ, можем ли при наличието на зло в света да Го наречем добър и всемогъщ? Повдига се също въпросът за съвършенството на творението: Ако творението е добро, при наличието на злото очевидно не е съвършено или съ-вършенството му е ограничено. Също толкова важен е въпросът за съвместното съществуване на Твореца и творението. Ако има световен ред, вероятно съществуването на злото го е нарушило. При разрешаването на тези въпроси къде се намираме ние? Така можем да се питаме, когато разглеждаме отношението между Бога, творението и световните процеси абстрактно и външно, когато не желаем да забележим, че това отношение има център в Библията и християнството. Именно от гледна точка на този център и във връзка с него можем да разберем истината за Бога, света, човека и злото.

Ние желаем да вникнем в отношението между Твореца, творението и злото от християнска гледна точка отвътре. Ние търсим мястото на злото в отношението между Твореца и творението, в общия световен процес под управлението на Бога. Тук имаме предвид спасителното дело на Исус Христос. Изхождайки от това, ще кажем следното: за злото трябва да се говори само с поглед назад, защото чрез Исус Христос преди две хилядолетия то е осъдено и ликвидирано. Но ние твърдим още, че само с поглед напред ще стане ясно неговото пълно премахване при Второто Христово идване. Сега можем да говорим за характера на злото и ролята, която е играло, играе и може би ще играе. То е врагът, когото Бог не е искал, не е търпял и когото отстранил от пътя. Затова, ако злото не бъде видяно назад, когато е било

победено от Иисус Христос, и в перспективата, когато ще бъде напълно отхвърлено, значи никога няма да бъде видно. Тогава човек би се страхувал от идеята за ужасното, а не от самото него. От самото зло човек се бои по странен начин само тогава, когато се убеди, че Бог е отнел силата на злото. Само в този поглед назад и в перспектива, когато окончателно ще се загуби, то не може да плаши.

Оттук следва втората констатация, според която злото все още съществува и е опасно. Но всичко, което то може да извършва, е извършено със силата на победено зло, като отглас на онова, което е било, но вече не е. Злото може още да бъде дотолкова валидно, доколкото не е напълно отстранено и доколкото хората още го очакват. Но царството на злото е разрушено. А съществуващият остатък от злото в света е недобре видяното от нас добро.

Според третата констатация злото може да се проявява в това победено положение само чрез Божието допускане. Тъй като ние не познаваме все още доброто в неговата пълнота, Бог позволява на злото да упражнява своята призрачна власт, да бъде забележимо и да ни притеснява. В този образ, след възкресението на Иисус Христос, злото още съществува, защото Бог го търпи още. Той го търпи, за да не ограничи свободата ни. Злото ни помага да изберем добрия път. В този смисъл допускането му е за наше добро.

Последната констатация гласи: тъй като злото в този свой образ на победено е под Божието разпореждане, дори и то, което не желае да служи на Бога, все пак служи на Иисус Христос и на християнската вяра. Злото ни отваря очите за истината, която търсим. Като враг на Бога, който е разбит на полесражението и заловен, злото служи на Бога. И макар докато то съществува и е покрай нас никога да не можем да сме сигурни и спокойни, важно е да помним, че Бог се е погрижил и злото да принадлежи към нещата, за които се казва, че трябва да служат за най-доброто на тези, които обичат Бога.

Злото и абсолютната правда

За да бъде разбран смисълът на злото в този Божи свят, който е под Божието разпореждане, е необходимо освен да бъде видно назад и в перспектива, то да бъде оценено и от гледище на абсолютната скрита справедливост.

Истина е, че в живота на творението и особено на човека има светли и тъмни периоди. Човекът преживява успехи и неуспехи, младост и старост, раждане и смърт. Очевидно е също, че участието на хората в разпределението на благата и в обществения живот е неравно. Всичко това се извършва според неизвестна и скрита справедливост. Но също е вярно, че творението е добро и във видимото различие и противоречие на своето съществуване.

Творението възхвалява с всичко своя Творец - и с нощта, която граничи със злото. Щом Бог прие творението в неговата цялост във въплътения Си Син (Иисус Христос прие действително човешко тяло, като нашите тела, което съдържа елементите на творението), това означава, че творението е добро и ние го възприемаме като добро, без да се ужасяваме от състоянието му и без да обвиняваме Бога. Знаем ли дали светът в своята незначителност не възхвалява по-достойно Твореца, отколкото в

своето величие, дали не Го слави повече в страх, отколкото в ликуване, дали не Го почита по-искрено, когато граничи със злото, отколкото когато благоденства.

Знаем ли дали самите ние не размисляме по-дълбоко за Бога през лошите си дни, отколкото през дните на радост, когато страдаме, отколкото когато се въздигаме? Разбира се, може да е вярно и обратното. Но защо трябва да е вярно (винаги) обратното? А ако не винаги е вярно обратното? Ако възхваля на Бога се въздава и от нощта, чрез бедността и страданието на хората? Тогава имаме ли основание да се съмняваме в истинността на действията на върховната справедливост, според която се устройва този свят?

Може би някога ще се срамуваме от днешните си тревоги и протести, когато видим как цялото творение - със светлата и неосветената си страна, несполуките и страданията ни е било предназначено за добро. Странно е, че дори и през светлите периоди от живота си бавно се проникваме от съзнанието, че творението е добро и в този вид и че съществуването на злото е допустимо от Бога и не е безсмислено.

Бог е могъл да не допусне възникването на злото в света, имал е сили да го унищожи и след появата му. Но Той не е сторил това, за да не лиши човека от избор, от свобода, да не засегне достойнството му. Заради това Бог търпи злото, според много християнски мислители, а търпимостта към него се включва в Божия промислителен план. Но не само търпимостта, всичко - и грехът, и злото, се намира в обсега на Божиите действия и служи за изпълняване на Неговите цели.

Вярна илюстрация на тази истина е библейската история за Йосиф. Поради завист Йосиф бил продаден от братята си на търговци на роби. Точно този акт послужил да се изпълни Божият план. „Вие кроихте зло против мене - казва Йосиф на братята си - но Бог обърна това на добро.“ Цялата история на човечеството свидетелства, че от злото в този свят Бог извлича добро.